

OSMANLI KÜLTÜR MİRASIMIZ

TÂRİH-İ
KUR'ÂN-I KERÎM

MEHMET ŞERAFETTİN YALTKAYA

SADELEŞTİREN
RESUL YILDIRIM

TÂRİH-İ KUR'ÂN-I KERÎM

Mehmet Şerafettin Yaltkaya

Sadeleştiren

Resul Yıldırım

Proje	:	Osmanlı Kültür Mirasımız
Proje Genel Yönetmeni	:	Doç. Dr. Feyza Betül Köse
Proje Editörü	:	Asım Sarıkaya
Kitap Adı	:	Târih-i Kur'ân-ı Kerîm
Müellif	:	Mehmet Şerafettin Yaltkaya
Sadeleştiren	:	Resul Yıldırım
Editör	:	Doç. Dr. Naim Döner
ISBN	:	978-625-7617-17-8
SAMER Yayınları	:	87
Proje Kitaplığı	:	33
Dizgi & Kapak	:	SAMER

KS Siyer-i Nebi AraŐtırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KS AvŐar Kampüsü

OnikiŐubat/KahramanmaraŐ

İletiŐim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

KahramanmaraŐ-2021

SADELEŐTİRENİN ÖNSÖZÜ

İslam tarihi boyunca Kur'ân-ı Kerîm'in metinleşmesi, toplanması ve çoğaltılması gibi konuları hep önem arz etmiştir. Bu işlemlerin yapılıő şekli ve günümüze aktarımı İslam tarihinde tartışmalara yol açmıştır. Mehmet Şerafettin Yaltkaya da Kur'ân tarihiyle alakalı tartışmalı meseleleri çözüme kavuşturan ve Kur'ân tarihi hakkında önemli bilgileri içeren " Târih-i Kur'ân-ı Kerîm" adlı eserini kaleme almıştır.

Târih-i Kur'ân-ı Kerîm, Kur'ân tarihi alanında yazılan ilk Türkçe eser olma özelliğini taşıyor. Ancak eser bu özelliğine karşın akademik dünyadan gerekli ilgiyi görememiştir. Çünkü eser Mehmet Şerafettin Yaltkaya'nın hocalık yaptığı yıllarda kaleme alınmıştır. Dolayısıyla bu eser, daha ziyade öğrenciler için hazırlanmış "ders notu" niteliğinde genel bilgilerden oluştuğu için akademisyenlerin çok fazla dikkatini çekmemiştir. Yaltkaya bu eserini yazarken yaşadığı dönemin getirdiğı imkânsızlıklar sebebiyle yeterince ilmî kaynaklardan yararlanamamıştır. Çünkü Yaltkaya'nın Târih-i Kur'ân-ı Kerîm'i yazdığı dönem Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı döneme denk geliyordu. Savaş ortamının getirdiğı olumsuz psikoloji ve bunalımlı ortam sebebiyle eserin tamamlanması uzun zaman almış ama Yaltkaya tüm bu olumsuzluklara rağmen Târih-i Kur'ân-ı Kerîm'i tamamlamıştır. Tüm bu aksilikler göz önünde bulundurulursa zaten o dönemde büyük çaplı bir eser yazılmasının mümkün olmadığı anlaşılacaktır. Bundan dolayı eserin içeriğı değerlendirilirken yazıldığı dönem dikkate alınmalıdır. İşte döneminde yaşadığı sıkıntılar sebebiyle Mehmet Şerafettin Yaltkaya da, Târih-i Kur'ân-ı Kerîm'de Kur'ân

tarihini özetleyerek anlatmış ve çok fazla detaya inmeyerek eserini küçük hacimli bir şekilde oluşturmuştur. Eser küçük boyutlu olmasına karşın içerisinde kıymetli bilgiler yer almaktadır. Aynı zamanda İslam tarihinde yaşanan birçok problemlili meseleyi de ayet ve hadisleri delil getirerek gidermiştir.

Biz de bu kitabın sadeleştirilmesi görevini üstlenerek, böylesine önemli bir eserin günümüzde anlaşılmasını sağlamayı amaçladık. Ayrıca diğer bir gayemiz de, Kur'ân-ı Kerîm'in tarihi ile alakalı yaşanan tartışmalara Yalpkaya'nın verdiği cevapları aktararak sorunların çözüme kavuşmasını sağlamaktır.

Eserin sadeleştirme gerçekleştirilirken yazarın ifade tarzına ve üslubuna çok fazla dokunulmamaya gayret edilmiştir. Ancak okuyucuyu yoran ve anlaşılması zor olan bazı uzun cümleler iki veya üç cümle haline getirilmiştir ve anlamada akıcılığı sağlamak amacıyla kelime düzeyinde birtakım müdahalelerde bulunulmuştur. Eser dilimize aktarılırken günümüz okuyucu kitlesinin okuduğu zaman anlayacağı bir metin olması amaçlanmıştır.

Okuyucuların anlamakta zorluk çekeceği kavramların açıklamaları ve ek bilgiler dipnotta yer almıştır. Ayrıca müellifin konuları açıklarken yaptığı bazı hataların da doğruları dipnotta belirtilmiştir. Yazara ait olmayan dipnotlara (sad.) ibaresi konulmuştur. Eserin başlık sırasına dokunulmamıştır. Metinde Allah, Peygamber, Ramazan, Kur'ân, sure, ayet, sahabe, halife isimlerindeki uzun sıfatlar terk edilerek, kısa ifadeler kullanılmıştır. Metin içinde geçen isim, mekân ve kavramların yazılışı ile alakalı Diyanet İslâm Ansiklopedisi esas alınmıştır. Metne geçilmeden önce Mehmet Şerafettin Yalpkaya'nın hayatı ve eserlerine yer verilmiştir.

Bu çalışmayı yapmama vesile olan çok değerli Hocam Prof. Dr. Mustafa Kılıç'a, çalışmanın editörlüğünü üstlenen Doç. Dr. Naim Önder Hocama ve her zaman yanımda olup desteğini esirgemeyen sevgili anne ve babama minnettarım.

Ayrıca bu çalışmamızın yayınlanmasını üstlenen SAMER Yayınlarına, Doç. Dr. Feyza Betül Köse'ye ve Arş. Gör. Asım Sarıkaya'ya bilhassa teşekkür ederim.

Resul Yıldırım
Sivas-2021

MEHMET ŞERAFETTİN YALTKAYA

A. Hayatı

17 Kasım 1880 tarihinde İstanbul Kocamustafapaşa'da doğdu. Aslen Ürgüplü olan ve Kalelizâde lakabıyla tanınan bir ailenin çocuğudur. Babası Kadiriyye tarikatı şeyhlerinden Cerrahpaşa Câmii imamı Mehmet Arif Efendi, annesi Atiye Hanım'dır. Mehmet Şerafettin, Firuz Ağa Sıbyan Mektebi'nde okuduktan sonra hâfızlık yaptı. Dâvud Paşa Rüştüyesi ve Dâru mualliminden mezun oldu (1899). Beyazıt ve Fâtih Câmiiilerinde Kastamonulu Süleyman Efendi, Trabzonlu Hüsnü Efendi ve Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'den tefsir, Şirvanlı Mehmet Efendi'den Makâlât okudu; Arap Edebiyatı mütehassısı ve kitâbiyat âlimi İsmail Saib Efendi'nin (Sencer) derslerini takip etti. Sicil kayıtlarında Türkçe, Arapça ve Farsça konuşup yazdığı ve Fransızcaya da âşina olduğu belirtilmektedir.

Mehmet Şerafettin Efendi, ilk müderrislik ve dersiâmlık ruûsu imtihanında başarılı olamayınca Sadettin ve Rebiî paşaların desteğiyle Harbiye Nezâreti Muhâsebat Dâiresi Tahribât Kaleminde 3. 20 maaşla kâtip olarak memuriyete başladı, bu görevi iki yıl sürdürdü (1904-1906). Dârü'l-ilm ve't-ta'lim adlı özel mektepte ders nazırlığı yaptıktan sonra (198-1909) Bandırma Numune Rüştüyesinde başmuallimlik görevinde bulundu. Ruûs imtihanını

verince Beyazıt câmiinde derse çıktı (1912). 1914'te neticelenen medrese ıslahatı çalışmalarına katıldı. Medreselerde mantık, Arap edebiyatı, tefsir, hitabet, mev'iza dersleri; Gelenbevi, Dârüşşafaka, Vefa liseleriyle Kandilli Kız Lisesinde Arapça, Farsça, edebiyat ve din dersleri okuttu. Bu sayede hem medreseleri hem de modern eğitim kurumlarını yakından tanıdı; din eğitimi ve öğretimi açısından imkânlarını ve problemleri gördü. Bir yıl kadar Kütübhâne-i Umûmi birinci hâfız-ı kütüblüğü görevini yürüttü. Dârülfünun İlähiyat Fakültesinde açıldığı tarihten üniversite reformuyla kapanışına kadar (1924-1933) kelâm tarihi, İslam dini ve felsefesi müderrisliği yaptı. Kelâm tarihi ders notları yazdı. Fakülte dergisinde kelâm, İslam felsefesi, Arap edebiyatı, mezhepler tarihi, tasavvuf tarihi alanlarında tercüme ve telif makaleler yazdı. Üniversite reformuyla İlähiyat Fakültesi kapatılınca ordinaryüs profesör unvanıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulan İslâm Tetkikleri Enstitüsü müdürlüğüne getirildi. Fakültenin Tarih ve Arap-Fars Dili bölümlerinin bazı derslerine yardımcı oldu.

Akademik kariyer ve Türk düşünce tarihi çalışmaları için teşvik ettiği Hilmi Ziya Ülken'le birlikte iki sayı yayımlanabilen Felsefe Yıllığı mecmuasını çıkarttı (1932-1935). Abdülhak Adnan Adıvar'la, İstanbul'da bulunduğu yıllarda Henry E. Corbin'le ve A. Süheyl Ünver'le Türk ilim tarihi, İslam felsefesi ve tıp alanında ortak çalışmalar, tercümelemler yaptı, Arapça ve Türkçe neşirler hazırladı. Soyadı kanunu çıkınca ailenin Kalelizâde lakabı dolayısıyla Yaltkaya soyadını aldı.

19 Kasım 1938 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda sınırlı sayıda cemaate imam olarak Mustafa Kemal Paşa'nın cenaze namazını kıldırdı. İlk Diyanet İşleri reisi Rifat Börekçi'nin vefatı üzerine muhtemel yakın dostlarında Hasan Ali Yücel'inde etkisiyle 14 Ocak 1942'de Diyanet İşleri reisliğine tayin edildi ve bu görevde iken 23 Nisan 1947'de vefat etti; ertesi gün Hacı Bayram Câmii'nde kılınan namazdan sonra Cebeci Asrı Mezarlığı'na defnedildi.

B. Eserleri

1. Baypars Tarihi, (tercüme), Türk Tarih Kurumu, 1941.
2. Benim Dinim, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1943.
3. Dini Makalelerim, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1944.
4. Hatiplik ve Hutbeler, Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, 1946.
5. Hay b. Yekzan, (Reşid Babanzade ile birlikte tercüme), Yapı Kredi Bankası Yayınları, 1996).
6. İbn Esirler Meşâhir-i Ulemâ, Dersaadet, 1322/1906.
7. İzâhu'l-Meknûn fî Zeyli alâ Keşfi'z-Zunûn, (tashih), MEB, 1971.
8. el-Kelâm ale'l-Mesâili's-Sıkilliyye, (tashih), Beyrut, 1941.
9. Kelâm Savaşları, Remzi Kitaphanesi, 1932.
10. Kelâm Târîhi, İstanbul Dârulfünûn İlahiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları, 1924.
11. Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'î'l-Kütüb ve'l-Fünûn, (tashih), Milli Eğitim Bakanlığı, 1971.
12. Mevlâna' da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler, Remzi Kitabevi, 1934.
13. Muallakât/(Kâbe'ye asılan) Yedi Şiir, (tercüme), MEB, 1989.
14. Sicilya Cevapları (tercüme), Bozkurt Matbaası, 1934.
15. Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, 1340/1924.
16. Tanrı Bu Varlığı Niçin Yarattı, Remzi Kitaphanesi, 1933.
17. Târîh-i Kur'ân-ı Kerîm, Mâârif Kütüphanesi/Kader Matbaası, 1332/1916

- 18.Târîh-i Muhtasarud Düvel, (tercüme), Maarif Vekâleti, 1941.
- 19.Vaazlar, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1947.
- 20.İhlâs ve Muavvizeteyn Sûreleri Tefsiri (Tercüme).
- 21.Kur'ân-ı Kerîm'den Kırk Altı Sûre (Tercüme).

TÂRİH-İ KUR'ÂN-I KERÎM

MEHMET ŞERAFETTİN YALTKAYA

- Giriş -

“Arap dilinin tarihteki teşekkülü ve farklı lehçeleri”, “Şiir nasıl ortaya çıkmıştır?”, “Şiir ve şairlerin önemi” ve “Kureyş niçin en fasih lehçeye sahipti?” gibi başlıklar incelenmiştir.

- Birinci Bölüm -

1. İlk olarak Hangi Ayet-i Kerime İnmiştir?
2. Kur’ân-ı Kerîm’i Kimler ve Nasıl Yazıyorlardı?
3. Kur’ân-ı Kerîm’e İlk Önce Kim Hareke Koymuştur?
4. Hz. Peygamber Döneminde Kur’ân-ı Kerîm Toplanıp Tertip Edilmiş midir?
5. Hz. Peygamberin Vefatından Sonra Kur’ân-ı Kerîm’i Kim Mushaf Haline Getirdi?
6. Hz. Osman’a Niçin Câmiu’l-Kur’ân Denilmiştir?

- İkinci Bölüm -

7. Kur’ân-ı Kerîm Nasıl ve Ne Zaman İnmiştir? Niçin Tek Defada Nazil olmamıştır?
8. Vahyin Keyfiyeti ve İndirilmesi
9. Kur’ân-ı Kerîm’de Kaç Sure ve Kaç Ayet Vardır?

10. Seb'û Tivâl, Miûn, Mesânî, Mufassal
11. Tekraren İnen Sure ve Ayet Var mıdır?

- Üçüncü Bölüm -

12. Kıraat Farklılıkları
13. Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber Döneminde Okunuş Biçimleri
14. Kıraat Okuyuşlarının Kur'ân'dan Sayılması İçin Tevâtür Şart mıdır?
15. Hz. Peygamber Döneminde Okuyucular ve Silsileleri

Aziz Okuyucular,

Birçok İslamî kaynağa müracaat ederek bir giriş ve üç bölümden oluşmak üzere Târih-i Kur'ân-ı Kerîm'i yazdım. Mevzu pek mühim olduğundan bu; benim gibi bir âciz tarafından yazılmamalıydı. Fakat lisânımızda bugüne kadar bu zeminde ilk yazılan eser olması itibarıyla hem kendimizin acz ve noksanımıza hem de kitabın değersizliğine bakılmayacağı ümidindeyim. Vazifemiz, milli kültürümüze ufak bir hizmette bulunmak ve bu konuda yetki sahibi olan kişilere cesaret vermektir.

Şunu da arz ve ilave ederiz ki: eserimizde İslamî kaynaklar içinden ikinci tabakada yer alan bilgiler yer almayıp, içinde bulunanlar kütüphane köşelerinde eski Arap yazılarıyla bulunan birçok önemli simaların küçük ve büyük itibarlı, değerli kitaplarından alınmıştır.

İmam Suyûtî'nin İtkân'ından da pek çok istifâde olduğunu özellikle zikretmeyi vicdânî görev bilirim.

Beni bu hususta naçizane hizmete muvaffak eden Cenâb-ı Hakk'a binlerce hamd olsun.

**Bayezid Câmii Şerifi Dersiâmlarından Şerafettin
19 Kanun-i Sani 1329-Çapa**

– GİRİŞ –

Cahiliye zamanında Araplar cömertlik, eli açıklık, bağlılık, yiğitlik gibi üstün Bedevî özelliklerini yüksek biçimde yaşatıyorlardı. Bu gibi vasıf ve nitelikler, aralarında birbirlerine karşı övünmeye ve tartışmaya zemin oluşturuyordu.

Yemen ile Mısır ve Evs ile Hazreç gibi büyük ve küçük kabileler ve Alkame bin Ulâse ile Âmir bin et-Tufeyl ve Cerir el Becelî ile Halid bin Ertât gibi insanlar arasında meydana gelen övünme yarışları tarih sayfalarında büyük bir şöhret ile hâlâ yaşamaktadır.

Övünme duygusu ve kendini beğenme ile vasıflanan Araplar, kuvvetli hafıza, anlatmak istediği şeyi edebî tarzda söyleyebilme yeteneğine sahip olma, söylenen sözdeki mânâ ve maksadı çabuk bir şekilde anlama ve güçlü zekâ gibi birçok vasıf ile diğer milletlerden ayrılmaktadır. Uçsuz bucaksız bir çölde yaşamaları, hayvan ve bitkinin sınırlı olduğu doğa olaylarından bağımsız bir iklime sahip olmaları sebebiyle Arapların kıvrak zekâsı neredeyse tamamen lisânına mahsus olmuştu. Bundan dolayı o ince ve aktif zekâ, lisânını

Sarf,¹ Nahiv² ve Belâgat'in³ en yüksek ve en ince noktalarına kadar çıkarıyordu.

Bugün Arap lisânının çekimli dillerin en mükemmeli olduğu görüşü, yalnızca mensuplarının kabul ettiği bir gerçek olmayıp onları da aşarak tüm dünyada tanınmıştır. Arap dili oldukça zengin ve pek güzel düşünmüş bir zekânın elde ettiği eşsiz neticedir.

Arap'ın bu mükemmel lisâna sahip olmasının tek sebebi yaşadığı çevrenin çeşitsizliği değildir. Arap zaten dili kullanma hususunda doğuştan yetenekli yaratılmış ve bu hususta en doğru ve mükemmel zevke sahiptir.

Araplar, dili kullanma ve anlatılmak istenen şeyin edebî tarzda söylenmesi hususunda birincilik makamına erişmişlerdir. Eşya ve cisimlerin doğal özellikleriyle ilişkisini elde etmek için lafzın mânâ ve ilgisini asla unutmamışlardır. Harflerin idgâm,⁴ takdim,⁵ te'hî,⁶ mechûrluk⁷ ve mehmûsluk⁸ gibi sıfatlarından oldukça güzel ve ustaca yararlanmışlardır.

Su, hava ve can gibi latif maddelere “mâ” , “hevâ” ve “rûh” denilerek mânâdaki ki akıcılık adeta resmedilmiştir.

Belâgat'in önemli unsurlarından olan “tahkiye” anlatmak dahi bu dilde açık ve kesindir. Mesela kediye “hırr” ve ağustos böceğine “sarsar” denilmiştir ki bu isimler telaffuz edildiği zaman insan ne demek olduğunu bilmediği halde gerçeğe yakın bir şekilde anlamını tahmin edip ortaya çıkarabilir.

¹ Kelime yapılarını ve istenilen mânâyı elde edebilmek için farklı vezinlerde, kelime üzerinde meydana gelen değişimleri inceleyen ilim dalıdır. (sad.)

² Lafzın cümle içindeki durumunu ve ı'rabını inceleyen bilim dalıdır. (sad.)

³ Sözü; yerinde, zamanında, doğru ve güzel söylemektir. (sad)

⁴ Arap dilinde harflerin birbirine katılarak şeddeli okunmasıdır. (sad.)

⁵ Arap dilinde harflerin öne geçirilmesidir. (sad.)

⁶ Arap dilinde harflerin sona bırakılmasıdır. (sad.)

⁷ Harflerin gizlenmesidir. (sad.)

⁸ Harflerin açığa çıkarılmasıdır. (sad.)

Esası bu kadar güzel inşa edilmiş bir dilin tabiatının seyrinde şiir ve şiirin etkin gücü aruzu doğurup ortaya koyacağı ve bu esasın dile ait pek çok harika ile zirveye çıkacağı âşkârdır.

Araplar kendini beğenme ve övünme duygusu sebebiyle cömertlik, dost ve akrabaya bağlılık gibi güzel ahlaki değerler ile asil, soylu ve temiz kavimler hakkında söz söyledikleri zaman bir takım kafiyeli, vezinli nağmelerle söylüyorlar ve harekeli ve sakin harfleri birbirleriyle uyumlu olacak şekilde telaffuz ediyorlardı. Kendisinde uygunluk hissedildiği için bu sözlere anlama ve idrak etme mânâsında “şiir” adı verilmiştir.

Şiir paragraflarında dahi bir uyum vardı. Ayrıca şiirler, kulağa ve zevke hoş geldiği için vezinli olmasından başka bir de kafiyeli oluyordu.

Ferâzdağ'ın dediği gibi recez⁹ devrinden sonra en önce uzun kasidesi olan Mühelhil'dir,¹⁰ ondan sonra da İmrû'ül-Kays'tır. Mühelhil'e bu isim şiiri nazik, ince hale ilk defa kendisi getirdiği için verilmiştir. Artık her kabile intikamını ve övündüğü şeyleri ölümsüzleştirmek için şiire ve şaire muhtaçtı. Şiirde – aruz adıyla sonradan özel sanat halini almıştır – yer alan kelimeler arasındaki dengeye Arapların zekâsı uygulanmış olduğu halde yine de Araplar, en çok eşsiz zekâlarının büyülenmişcesine tutkunuydu.

Bundan dolayı bir şair yetiştiren kabile üyeleri kadın, erkek, çoluk, çocuk toplanıp düğün-dernek yaparlar ve kendileri tebriklere mazhar olurlardı.

Ukaz Panayırı her kabilenin katıldığı ve edebî yönünü sergilediği bir yerdi. Burada hatipler hutbelerini okurlar, şairler kasîdelerini irşad ederlerdi.

⁹ Arap şiirinin ilk halidir. (sad.)

¹⁰ Mühelhil: Muallaka sahiplerinden İmrû'ül-Kays'ın dayısı ve Amr bin Kulsüm'ün babasıdır. Peygamberimizin atalarından Haşim bin Abdülmenaf döneminde ilk defa kaside söylemeye başlamıştır ki bu Peygamberimizin dünyaya teşriflerinden elli sene önceydi. Arapların çok eski zamandan beri şiir söyledikleri kabul edilse de bugün en eski şiir Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderildiği tarihten iki asır öncesine geçmemektedir. Cahiliye zamanında söylenmiş eserlerden günümüze ulaşanlara” Muallakâtü Seb'a” denir ki bunlar hakikaten güzeldirler ve benzerlerinin yazılması mümkün değildir.

Her kabileye mensup şair kendi övünç yönlerini ve atalarının kahramanlıklarını sayardı. Şiir ve şairler her kabilenin kurtuluş belgesi, meşru sermayesiydi.

Her dilde olduğu gibi Arap dili de bölgelere, farklı lehçelere ayrılıyor ki bu lehçelerin her biri bir kabileye aittir. Farklı kabileler içinde Kureyş'in lehçesi en fasihini¹¹oluşturuyordu. Çünkü Kureyşliler, Arap Yarımadası'nın toplumsal merkezi olan Kâbe'nin farklı hizmetlerinde bulunuyorlar ve bu toplumsal merkezin bulunduğu Mekke'de ikamet ediyorlardı. Burası Rum, Habeş, İran gibi Arapların komşularından uzak şekilde yaşayan ve Araplık ruhunu temsil eden yerdi. Bu toplumsal merkezi çevreleyen kabileler de buradan uzak veya yakın olmaları ölçüsünde bu ruha sahiptiler.

Kureyş'e komşuluklarından dolayı Sakif, Huzeyl, Huzâa, Benî Kinâne, Gatafan, Benî Esed, Benî Temim; Kureyş'ten sonra en fasih kabileler sayılıyordu. Rebîa, Lahm, Cüzâm, Gassan, İyad, Kudâa gibi Rumlar ve Habeşlerle aynı yerde yaşayan ve İranlılarla görüşüp temas ederek onların içinde yaşayan Yemen Araplarının, bu toplumsal merkezde bulunan Kureyş'ten uzak olmaları sebebiyle Araplık ruhları zayıflıyor ve bundan endişe duyuyorlardı.

Zemahşeri (ö. 538), nahiv kitaplarının "gelin"i denilen "Mufassal"ın üçüncü kısmında Benî Temim'in müennese hitaptaki "kâf"ın sonuna vakıf için "şin" ve aynı "kâf"a Benî Bekr'in "sin" ilave ettiğini, bunlardan birincisine "keşkeşe", ikincisine de "keskese" denir." diyor. Bunu da şu hikâye takip ediyor: Hz. Muaviye bir gün meclisinde bulunanlara Arapların en fasih lehçesine sahip olanın kim olduğunu sormuş. Bunun üzerine Cürm kabilesine mensup bir zat ayağa kalkıp bu şerefe nâil olan kabilenin hakkını teslim sadedinde şöyle söylemiştir; Irak'ın aslî olmayan tartışmalarından uzaklaşan, Benî Temim'in "keşkeşe"sinden sağa ve Benî Bekr'in "keskese"sinden sola

¹¹ Güzel, açık, anlaşılır, düzgün ve yanlışsız söylenen sözdür. (sad.)

ayrılan ve kendilerinde Kudâa kabilesinin “Gamgame”¹² si ve Himyer kabilesinin “Tamtamaniye”¹³ si bulunmayanlardır.

Arapların diğer milletlerle komşuluğundan başka fasihlik açısından da böyle pek çok ayrı düştüğü konu vardır. Aynı cins harflerin birbirlerine idgâm, adem-i idgâm,¹⁴ edâya müteallik imâle,¹⁵ tefhim¹⁶ ve terkik¹⁷ bu farkların içine dahildir. Buna aynı şeylere her kabile tarafından verilen farklı isimleri de ilave etmek lazımdır.

Bir maksadı ifade etmek için cümlenin terkip ve oluşumuna bağlı durum konusunda diğer milletler ile karışma neticesi olarak Arapların ifade tarzından, Kureyşlilerden uzak düşen kabileler az-çok ayrılmakta oldukları gibi gerek konularının içinde yer alan cevherde gerek de kullanımlarında farklılıklar meydana geliyordu. Bundan dolayı Arap dili farklı lehçelere ayrılmıştır. Bu lehçeler içinde Kureyş ise, diğer milletlerden uzak yaşaması ve etrafı Arap kabileleriyle çevrili olmasından dolayı en fasih lehçeye sahipti. Bununla beraber Arap dilindeki birlik, hiçbir zaman kaybolmuyordu ve kendini asla kaybetmiyordu. Mesela kendi kabilesine mensup olan İmriü'l-Kays'ın, Amr kabilesine mensup olan Lebîd'in ve Tağlib kabilesine mensup olan Amr bin Kulsum'ün muallakaları¹⁸ Ukaz Panayırında okunuyor ve bütün Araplar tarafından sevilerek dinleniyordu.

Hz. Musa'nın zamanında sihir ve kehanet, Hz. İsa'nın zamanında sağlık ve tıp ilmi ilerlemiş olduğundan o dönemde yaşayan insanların âciz bırakılmaları için bu iki Peygamber'e bu alanlarda mucize verildiği hususunda sessizliğimizi koruyarak şunu söyleyebiliriz: Hz. Peygamber'in en açık mucizesi

¹² Konuşanların sözü belirsiz ve bağırtili söylemesidir. (sad.)

¹³ Üslubun Arap üslubundan ayrılmasıdır. (sad.)

¹⁴ Harflerin birbirine katılıp açık şekilde okunmasıdır. (sad.)

¹⁵ Bir heceyi vezne uydurmak için uzatarak okumaktır. (sad.)

¹⁶ Harflerin kalın okunmasıdır. (sad.)

¹⁷ Harflerin ince okunmasıdır. (sad.)

¹⁸ İslam'dan önce cahiliyye devri Araplarının çok beğenip Kâbe duvarına astıkları meşhur kasîdelerden her birisidir. (sad.)

olan, müthiş bir i'câza sahip Kur'ân-ı Kerîm inmeye başladığı dönemde Araplar Belâgat üsluplarına hâkimdi ve bu konuda Araplarda büyük bir yeti vardı.

Kur'ân-ı Kerîm'in Kevser suresinin tesiri, edebî zevk sahibi Arapları kendinden geçirip mest ediyor, onu dinledikleri zaman ağırlaşan vücutlarını kaldırarak kuvvetleri kalmıyor, ayaktakiler oturuyor, oturanlar yan düşüyordu.

Şiir mi?

Hayır, şiiri biz bulduk ve biz ortaya koyduk.

Şiirin üstünde bir sihir mi?

Hayır? Kur'ân nasıl sihir olabilir ki? Sihir ve sihir şüphesinden uzak olan bir kelimedir.

Gökten inmiş, sayfaları nurdan, cildi bilmediğimiz görmediğimiz âleme ait maddeden olan bir kitap nasıl sihir olabilir? Bu kelamın sihir olma ihtimali asla yoktur.

Kur'ân-ı Kerîm, iman etmeyip büyüklük taslayan ve ukalalık edenleri kendisindeki surenin bir benzerini oluşturmaya davet ediyor ancak kimse buna cesaret edemiyordu. Birinci derecede şair olan muallaka sahibi Lebîd, Kur'ân-ı Kerîm'e o kadar tutkun ve bağlı olmuştu ki İslam ile şereflendikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'in tilavetiyle vicdanî duygularını tatmin ediyor ve bu konuda şiiri yetersiz buluyordu. Yine Hz. Ömer'in Kur'ân'ın câzibesine yüksek bir şekilde mağlup olup İslam'a girdiği herkesin malumudur.

Yalnız bir mesele kaldı ki o da, Kur'ân'ın bu farklı lehçelerin hangisiyle indiğidir.

Arapça'nın diğer dillerle karışmaktan en fazla korunmuş olan, Kâbe mü-nasebetiyle Mekke'ye gelen farklı kabilelerin hoş ve güzel kelimelerini aldığı için daima Arapçalarını süsleyen ve düzelten bundan dolayı da çok büyük bir

fesahat¹⁹ kazanan Kureyş kabilesinin lehçesi, zaten bunun için hazırlanmış ve her kabileye hitap etmeye hazır bir tebliğ vasıtasıydı.

İşte insanları Hakk'a, nura davet eden bu ilahi kitap, yalnız lisânına dair bilgi verdiğimiz bu bölge dâhilinde Kureyş lehçesiyle inmiştir.

¹⁹ Dilin doğru, düzgün, açık ve akıcı kullanılmasıdır. (sad.)

– BİRİNCİ BÖLÜM –

A. İlk Olarak Hangi Ayet İnmiştir?

Hz. Peygamber'e indirilen vahiylerin başlangıcı Hz. Aişe'den rivayet edildiği üzere sadık rüyalarla başlamıştır. Hz. Peygamber'e uykudayken kendisine henüz gerçekleşmemiş olaylar açığa çıkarılıp gösteriliyordu. Bu olay ve gözlemler tam bir şekilde, açıkça sonradan meydana gelen olaylarla uyumluluk gösteriyordu.

Bu hal devam ediyorken birden bire zihnine kendi ruhunu dinlendirmek ve yalnız kalma hissi doğuyordu. Bu arzu ve his sebebiyle Hira Dağı'na²⁰ çekilip günlerce orada aşk ve muhabbet içinde tefekküre dalıyor ve insanî münasebetlerle alakayı kesiyordu.

Ara sıra Peygamberimiz mübarek evine dönüyor ve Hz. Hatice kendisi için biraz yiyecek hazırlıyordu. Ardından Peygamberimiz yine Hira Dağı'na dönüp ilahi aşk ile dünyalık işleri unutup kendinden geçiyordu. Yine bir gün Yüce Allah'ı aşk ile tefekkür ederken Hz. Muhammed'e (sav) melek göründü ve "İkra" (Oku) diye hitap etti. Peygamberimiz okuma-yazma bilmediklerini

²⁰ Yazarın burada kastettiği "Nur Dağı" dır. (sad.)

ifade etmek için [ما انا بقارئ]²¹ buyurmuştur. Bunun üzerine melek adeta Peygamberimizi sıkıştırarak kadar sarıp kucakladı ve bu hitap ile aynı cevap ve meleğin aynı muamelesi üç defa tekrar ettikten sonra melek, Alak suresinin ilk beş ayetini مَا أَمْ يَعْلَمُ 'e kadar okudu. Bunun üzerine ilahi hitabı yüklenen Hz. Muhammed (sav) kalbi çarpar halde evine döndü.

Şu yukarıda zikrettiğimiz rivayet, ilk olarak inen ayet hakkındaki rivayetlerin ve nakillerin en sahihidir. Müddessir suresinin ilk olarak indiğiyle alakalı rivayetler ile bizim naklettiğimiz rivayetler şöyle uzlaştırılabilir: Bizim naklettiğimiz rivayetler ilk olarak hangi ayetin indiğini söylerken; Müddessir suresiyle alakalı rivayetler ilk olarak tam bir şekilde hangi surenin indiğinden bahseder.

Şunu da ilave edelim ki İmam Suyûti'nin "İtkân" isimli eserinde de belirttiği gibi, ilk olarak inen ayetin herhangi bir sure veya ayet olmayıp besmele olduğu dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Alak suresinin ilk beş ayetinin inmesinden sonra ilahi vahiy kesintiye uğramıştır. Bu döneme "Fetretü'l-Vahiy²²" ismi verilmiştir.

B. Kur'ân-ı Kerîm'i Kimler ve Nasıl Yazıyorlardı?

Yemen Tübbâlar'ı²³ zamanında Araplarda "sened" denilen Himyeri hattı mevcuttu ki bu hat, Âl-i Münzîr zamanında Hire'ye intikal etmişti. Kureyş ve Taif halkı da bu hattı Hire'den alıp faydalanmıştı. Bundan ötürü bu hatta "hatt-ı hîrî" veya "hatt-ı cezm" denilmiştir ki, Kur'ân-ı Kerîm başlangıçta bu hat ile yazılıyordu.

²¹ "Ben okuma bilmem" demektir. (sad.)

²² Vahyin kesintiye uğradığı dönemdir. (sad.)

²³ Eski Yemen krallarının unvanı, Kur'ân-ı Kerîm'de helak edildiği bildirilen bir kavmin adıdır. (sad.)

Çölde göçebe olarak yaşayıp zamanını orada geçiren topluluklar yazı yazmaya ihtiyaç duymadıkları için bu sanat, çölde yaşayan bedevilerden ziyade şehir hatayı yaşayan medenilerde bulunur. Hatta bedevilerde hiç bulunmaz.

İslam'ın ilk zamanlarında bedevî hayat tarzı yaşayanlar çoğunlukta olduğundan yazı yazmayı bilenlerin sayısı oldukça azdı. Bununla beraber yazı yazmayı bilenlerde iyi yazamıyorlardı. Bunun için Hz. Ömer, Osman, Ali, Talha, Ebû Ubeyde, Übey bin Kâ'b, Zeyd bin Sâbit (Allah hepsinden razı olsun) gibi sayısı kırk üçe varan vahiy kâtiplerinin yazılarını, bazı kural ve kâidelere hâkim olmaksızın yazdıklarını söyleyenlerde vardır.

Ebû Muhammed Kâsım bin Fîret bin Ebi'l-Kâsım eş-Şâtibî (590)'nin Kasîde-i Râiyesî'nde²⁴ yer alan:

ومن روى سقيم العرب ألسنها لحنًا به قول عثمان فما نصرا

“Her kim Hz. Osman'ın: “Kur'ân'da lahn var, Araplar onu dilleriyle düzeltecek.” sözünü rivayet ederse başarılı olmaz”

Beytinin açıklamasında, Kur'ân-ı Kerîm'in yazılmasında yazı kurallarına uyulmadığına ve sahabenin bu kuralları bilmediğine dair şârihler tarafından birçok söz yazılmış ise de, sahabenin hat sanatına vakıf olmaması kendileri hakkında bir eksiklik teşkil etmeyeceği ve esasen Kur'ân-ı Kerîm'in İslam'ın başlangıcında ezberlenip ümmetin kalbinde korunduğu da dikkate alınırsa bu konuda o veya bu şârihlerin sahabe hakkında söylediklerinin lüzumsuz olduğu ifade edilir.

Sahabe, Kur'ân-ı Kerîm'in ezberlenmesine o kadar önem veriyorlardı ki, hicretten önce Medine'ye bile Peygamberimiz hafızları vazifelendirip gönderiyordu. Mescid-i Nebevî gece-gündüz Kur'ân'ın tilavetiyle ortaya çıkan seslerle doluydu. Kur'ân'ın parça parça inmesinin bir hikmeti de onun kolay ezberlenebilmesini sağlamaktı.

²⁴ Ukayletü Etrabü'l-Kasâid fî Esne'l-Makâsid.

Yukarıda yazdığımız beyit, Ebû Amr ed-Dânî'nin " el-Muknî" eserinden naklen şârihlerin beyanına göre Hz. Osman hilafeti zamanında Kur'ân yazdırılıp kendisine arz edildiği zaman, Hz. Osman'ın "bazı şeyler varsa da bırakınız! Araplar bu yanlışları düzeltmekte gecikmeyecektir" ifadesinde bulunduğu söylenmiştir. Ancak Hz. Osman'dan bu rivayeti nakleden zat kimse, kendisine kimsenin katılmayacağını söylemek gerekir. İmam Şâtîbî de bu beyitten birkaç beyit sonra, yazılanların hattın zahirine nazaran okunacak olursa her ne kadar âlimlerin ileri gelenleri için gizli kalmasa da bunların dışında kalanlarda şüphe oluşturmaktadır anlamında:

"Onun hattın zahirine nazaran okunduğunda bazı eşyalar mânâsına geldiği söylenmiştir ki bu büyüklere gizli değildir."

Bu beyti nazmediyor. Demek ki Kur'ân'ın yazıldığı sırada âlimlerin bildikleri fakat diğer tabakada yer alan mü'minlerin okudukları zaman hataya düştükleri bazı noktalar vardır ki şüphesiz bu noktalar, yazı kurallarına muvafık-olunmamasından kaynaklanmaktadır.

Hişâm bin Urve'nin babası, Kur'ân'da ki bazı kelimelerin yazı kurallarına aykırı yazılmasının sebebini Hz. Aişe Validemize sormuş, Hz. Aişe de bunun, kâtiplerin hatasından ibaret olduğunu söylemiştir. Bu rivayet, bu meseleyi şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde halletmiştir.

Abdülaziz ed-Debbâğ'ın "el-İbrîz" isimli eserinde yer alan bu konudaki açıklamaları ilmi olmadığı için kimse tarafından kabul edilmemiştir.

Sahabenin yazı ve imla konusundaki hâkimiyetine o dönemin Müslümanları itibar edip yeterli bularak tâbi olmuşlardır. Yoksa Abdülaziz ed-Debbâğ'ın dediği gibi yazının şeklini Hz. Peygamber'den almamışlardır. Sahih rivayetlere göre Peygamberimiz yazı yazmayı bilmezdi. Mushaf'ın yazılmasında sahabeye uyma konusunda titizlik göstermiştir. Hatta İmam Mâlik başka bir imlanın kullanılmasına izin vermemiştir.

Bazı insanlar Kur'ân'ın farklı kıraatlerde okunmasından dolayı yazıya geçirilen mushafta yazım kurallarına aykırı kâidelerin olduğunu söylemekte- lerse de, kıraat farklılıklarının kâidelere uyulmasına aykırı bir durum teşkil etmeyeceği hususunda çoğunluğun ortak fikri olduğundan bu iddianın dik- kate değer olmayacağı açıktır. Bir de yalnız bir kıraatle okunan kelimeler var- dır ki onlarda dahi yazım kurallarına ters bir durum yoktur.

Bununla beraber dini bir hatıra olan bu hat, sahabeye saygı duyulup, tâbi olunarak korunmuştur.

C. Kur'ân-ı Kerîm'e İlk Önce Kim Hareke Koymuştur?

Ebû Amr ed-Dânî "Naktu'l-Mesâhif"²⁵ isimli eserinde şunu demiştir: Ebu'l Esved ed-Düelî²⁶ Arap dilini asli yapısını kaybedip kaybolmaktan kur- tarmak için Arap diliyle alakalı kâideler oluşturup ilmi tabakada bir kitap yazmak istiyordu. Ancak bundan önce Kur'ân-ı Kerîm'in harekelenmesini lü- zumlu gördüğünden bir zatın eline Kur'ân-ı Kerîm'i verdi ve Kur'ân-ı Kerîm'in yazılmış olduğu mürekkepten farklı renkte bir mürekkep hazır bu- lundurup yanında bulunan kişiye şunları demiştir: Ben ağzımı açarsam harfin önüne, indirirsem altına, damme harekesiyle söylersem sonuna bir nokta ve ğunneyi tenvin edersem iki nokta koy demiştir ki bu suretle Ebu'l-Esved ed- Düelî Kur'ân-ı Kerîm'i harekelemiş oldu.

Kur'ân-ı Kerîm'e ilk önce Nadr bin Asım el-Leysî ve Yahya bin Ya'mer'in hareke koyduğuna dair rivayetler varsa da âlimlerin çoğuna göre bu işe baş- layan ilk kişi Ebu'l Esved ed-Düelî'dir.

²⁵ İlk zamanlarda hareke noktadan ibaretti. Fetha; harfin önüne, damme; harfin sonuna, kesre; harfin altına koyulan bir noktaydı.

²⁶ Tabiîn'in ileri gelenlerinden olup, akıl sahibi ve Hz. Ali'nin en büyük taraftarlarından. Hicri 67 de vefat etmiştir. Divanı sonradan "İstordgart" isimli müsteşrik tarafından Viyana'da basıl- mıştır.

Halil bin Ahmed el-Ferâhidî²⁷ ise hemze ve şeddeyi koymuştur. İmam Suyûtî'nin "İtkân" da anlattığına göre Halil bin Ahmed, Kur'ân-ı Kerîm'e günümüzdeki şeklini veren kişidir.

Kur'ân-ı Kerîm'e nokta ve hareke koyma konusunda İmam Nevevî, metnin yapısını bozmadan ve hataya düşülmeden yapıldığı takdirde müstehap olduğunu söylüyor.

İmam Mâlik ise yalnızca çocukların okuması için yapıldığı takdirde bunda bir sakınca olmadığını söylüyor.

D. Hz. Peygamber Döneminde Kur'ân-ı Kerîm Cem ve Tertip Edilmiş Midir?

Ayet-i kerîmelerin tertibinin tevkîfî olduğu hususu, birbirini destekleyen nasslar ve icma ile sabittir Surelerin tertibinin vahye dayalı ve tevkifi olup olmadığı ise ihtilafli olup bazı âlimlere göre surelerin tertibi sahabenin içtiha-dıyla gerçekleşmiştir. Fakat ayetlerin tertip ve düzeninin vahye dayalı olduğu konusunda asla ihtilaf edilmemiştir. Surelerin tertip ve düzeninin de bazı âlimlere rağmen, Hz. Peygamberin ve sahabenin yüz yüze Kur'ân-ı Kerîm'i hatim etmesiyle sabittir.

Mademki Kur'ân-ı Kerîm zamân-ı fetretten²⁸ sonra parça parça yirmi sene zarfında tamamıyla-Hz. Muhammed (sav)'e inmiştir ve mademki, ayet ve surelerin tertip ve düzeni vahye dayalıdır. O halde Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber döneminde cem ve tertip edilmiştir.

²⁷ İffetiyle beraber üstün zekâsıyla da meşhurdu.175 veya 170 veya 160 yılında hesabî meseleleri gayet basit bir düzene koymak için mescitte düşünerek dolaşırken başını direğe çarpıp vefat etmiştir. Zekâsına uygun olarak birçok şeyi icat etmiş büyük adamlardandır.

²⁸ Hz. Muhammed (sav)'e gelen ilk vahyin indirilişinin ardından vahyin kesintiye uğrayıp bir sonraki vahyin gelişine kadar süren zamandır. (sad.)

Yalnız Hz. Muhammed (sav) hayattayken Kur'ân-ı Kerîm'in inen ayetleri çoğu vakit sayfalara, bazen de enli kemiklere vs. yazılıyor ve sahabe tarafından ezberleniyordu. Yani Kur'ân-ı Kerîm'in korunması konusu asla bir şüpheyeye maruz bırakılmıyordu. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'in ayetlerinin nesh²⁹ olma ihtimalinden dolayı Kur'ân mushaf haline getirilememiştir.

Ashab-ı Kiram Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Peygamber'e ezbere okuyorlardı. Peygamber Efendimiz de (sav) sahabeden Übey bin Kâ'b 'a ezbere okuyordu.

Özetle Hz. Peygamber döneminde Kur'ân-ı Kerîm bilinen şekliyle tertip edilmiş, hafızalara işlenmişti ve şimdiki gibi yazılıydı ki bu konuda hiçbir şüphe yoktur.

Burada Hz. Osman'a verilen "Câmiu'l-Kur'ân" sıfatı izah edilecektir.

E. Hz. Peygamber'in Vefatından Sonra Kur'ân-ı Kerîm'i Kim Mushaf Haline Getirdi?

Bilindiği üzere Hz. Muhammed (sav)'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir (ra) ümmetin ittifakıyla halife olarak atanmıştır. İki buçuk sene süren hilafeti zamanında birçok savaş ve fetih meydana gelmiştir. Bu dönemde İslamiyet gelişmeye başladı ve bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm'i tilavet edenler çoğaldı. "Übey bin Kâ'b, Ömer, Osman, Ali, Zeyd, İbn-i Zeyd, İbn-i Mesud, Sâlim" gibi şahsiyetler Kur'ân-ı Kerîm'i kendi kendilerinde cem edip toplamışlardı ve onların cem ettikleri Mushaflar arasında hiçbir aykırılık mevcut değildi. Fakat bu teşebbüsler ferdi oluyordu.

Hz. Ebû Bekir "Esved el-Ansî" ve "Müseyleme" gibi şahsiyetlerin isyan hareketlerini ortadan kaldırdıktan sonra Yemame savaşında hafız sahabenin önemli bir kısmı kaybedilmiştir. Bunun üzerine Hz. Bekir, Hz. Ömer'in Kur'ân-ı Kerîm'in hafız olan Ashab-ı kiram gözetiminde kalabalık bir grup

²⁹ Şer'i bir hükmün yerine başka bir şer'i hükmün getirilmesiyle önceki hükmün ortadan kaldırılmasıdır. (sad.)

tarafından toplanmasını gerektiği yönündeki uyarısını ehemmiyetle nazar-ı dikkate aldı.

Bundan dolayı bu maksadın yerine getirilmesi için vahiy kâtiplerinden olan Zeyd bin Sabit davet edilip kendisine az önce ismi zikredilen sahabe tarafından Kur'ân'ın toplanması düşüncesi iletildi. Ardından Zeyd bin Sabit teklifi kabul edip bu işin nasıl olacağı konusunu büyük oranda halletmişti. Ancak Zeyd bin Sabit'in de onayladığı gibi yalnızca kendisi değil kendisiyle birlikte "Übey bin Kâ'b, Osman, Ali, Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin el-Zübeyr, Abdullah bin Mesûd, Abdullah bin es-Sâib, Halid bin Velîd, Talha, Sa'd, Huzeyfe, Sâlim, Ebû Hureyre, es-Sâmit, Ebû Zübeyde, Ebu'd-Derdâ, Ebû Musa el-Eş'arî, Amr bin el-Âs" gibi hafız sahabeyle beraber Hz. Ömer'in evinde buluşup Kur'ân'ın toplanması hususunda izlenecek yol adına istişarede bulunuyorlardı. Burada ilk ortak fikirler alınmış, diğer ortak fikirlerde Medine'nin mescidinde icra edilmişti. Zaten bu insanlar Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiş ve yazılması hususunda diğerleriyle görüş alış-verişinde bulunup onlara danışmışlardı. Bilâl-i Habeşî Medine'nin her tarafında "Her kimin yanında Kur'ân-ı Kerîm'den ne varsa sahabenin huzurunda mescitte toplanmış olan yazıcılara getirsin" diye ilan etti.

Toplanan Kur'ân-ı Kerîm'in ayetlerinden tekrar edenleri de diğerlerine ihtiyaten mukabele ediyorlardı. Kur'ân'ın ayetleri toplandıktan sonra hıfzlarında bulunan Tevbe suresindeki "لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ" ayetini araştırıp bu ayeti Ebû Huzeyme'den temin ettiler. Bu sahabe Kur'ân-ı Kerîm'in ayetlerini toplarken büyük bir özen ve titizlik göstermişlerdir. Kur'ân'ın toplanması işlemi bittikten sonra sahabeden hiç kimse toplanan kitaba itiraz etmemiştir. Bu suretle Yüce Allah'ın Hicr suresinin 9. Ayetinde buyurmuş olduğu "Kur'ân'ı indirdiğimiz gibi O'nun koruyucusu da biz olacağız" ilahi vaadi gerçekleşmiş oldu.

İmam Suyûti'nin "Muzafferî" tarihinden naklen Hz. Ebû Bekir zamanında Kur'ân-ı Kerîm'in toplandığı ortaya koyulmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'in toplanan bu ayetlerine isim verme konusunda bir takım fikirler ortaya atılmış

ve sahabeden bazıları “İncil”, “Zebur”, “Sifil” gibi isimleri önermişlerdir. Fakat bunlar kabul edilmeyince Abdullah bin Mesûd’un önermiş olduğu “Mushaf” isimlendirmesinin herkes tarafından kabul edildiği beyan edilir.

F. Hz. Osman’a Niçin Câmiu’l-Kur’ân Denilmiştir?

Fırsat gözleyenler, Hicaz topraklarından uzak olan, rakip dinler ve batıl mezhepler ile temas kuranlar arasında ihtilaf ortaya çıkarmak için Hz. Ömer’in vefatından dolayı artık zamanın gelmiş olduğuna kanaat getirmişlerdi.

Hz. Osman zamanında meydana gelen Azerbeycan-Ermenistan savaşları sırasında bu teşebbüslerin belirtileri ortaya çıkmıştı. Huzeyfetü’l-Yemân (Allah ondan razı olsun) durumun ciddiyetini görmüş ve bu konuyu Hz. Osman’a iletmişti.

Bundan dolayı Hz. Ebû Bekir zamanında sahabenin huzurunda yazılmış olan “Mushaf”ın neşredilmesi gerekiyordu. Bunun için Hz. Osman kendisinin de içinde olduğu Medine’de ki on iki binden fazla sahabe ile oluşturulan “Mushaf”ı Hz. Hafsa’dan getirtti. Ardından Hz. Ebû Bekir zamanında araştırma komisyonu başkanı olan Zeyd bin Sabit ile Abdullah bin ez-Zübeyr, Said bin el-Âs, Abdurrahman el-Hâris bin Hişâm’ı huzura çağırdı ve Hz. Ebû Bekir’in hilafeti zamanında yazıldığı gibi değiştirilmeden ve başka şekle sokulmadan ‘Mushaf’ın dört nüshasını yazdırmakla görevlendirdi. Yazılan bu nüshalardan birisini kendisi himayesi altına aldı ve diğerlerini Kûfe, Basra ve Şam’a gönderdi. Genel kabul kalan nüshaların bu beldelere gönderildiği yönünde olsa da başka bir rivayete göre de bu nüshalar “Yemen, Bahreyn ve Mekke’ye gönderilmişti. Ayrıca çoğaltılan nüshaların sayısını yediye çıkarırlar da vardır.

Hz. Osman’a verilen “Câmiu’l-Kur’ân” unvanı, esasen din ve şeriatın kendisi olan Kur’ân-ı Kerîm’in Hz. Osman dönemine kadar ihmal edilip toplanmadığıyla alakalı şüpheleri akıllara getirmektedir. Bununla beraber

Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Ebû Bekir zamanında toplandığına dair bulunan mütevatir³⁰ rivayetler ve bulunan bolca açık hükümlere göre Hz. Osman'a bu sıfatın verilmesi câiz olmayacaktır.

Hz. Osman kim tarafından rivayet edildiği belli olmayan ve bir maksatla yayılmış olan bazı kıraatleri değiştirmiş ve bu hususta Kureyş lehçesinin kullanılmasına izin vermiştir. Bununla birlikte Hz. Ebû Bekir zamanında yazılmış olan "Mushaf"ın surelerini düzenleyip çoğalttırmış ve buna muhalif olanları da yaktırmıştır. Daha sonra insanların bu nüsha dışındakilere bağlılıklarının önüne geçmek için de buna "İmâm" denilmiştir.

Ehl-i beyt hakkında onları yüceltmek için inen bazı ayetlerin Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman tarafından sildirildiği hakkındaki görüş, tamamen siyasi emeller için ortaya atılmış olup, dini ilimlerden haberi olmayan cahil bir kesimin insanları kandırma maksadından ibarettir. İmamiyye alimleri böylesine ilimsiz, sıradan kimselere uymaktan uzaktır. İşte "Şeyh Sâduk Ebâ Câfer Muhammed bin Ali bin Bâbâyeh, es-Seyyidü'l-Murtazâ İlmî'l-Hüdâ Zü'l-mecd Ebu'l-Kasım Ali bin Hüseyin el-Musevî, el-Kadı Nurullah, el-İmâmu't-Tabersî" gibi İmamiyye âlimlerinin büyüklerinden ve İslam ümmetinin ileri gelenlerinden olan zatlar, Kur'ân-ı Kerîm'de ayetlerin değiştirilmesinin ve bozulmasının meydana gelmesinin imkânsızlığını ifade etmişlerdir. Şüphe yoktur ki Hıcr suresi dokuzuncu ayete karşın, bu gibi İslam âlimlerinin anlatmasına gerek olmaksızın bunca tarihi belge ve akli deliller karşısında zaten hiçbir akli başında gayrimüslim dahi ayetlerin bozulduğunu söyleyemez.

³⁰ Yalan üzerinde birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluğun aktarmış olduğu rivayetlerdir. (sad.)

– İKİNCİ BÖLÜM –

A. Kur'ân-ı Kerîm Nasıl ve Ne Zaman İnmıştır?

Kur'ân-ı Kerîm, Bakara suresi 185. ayette “ *O Ramazan ayı ki, insanları irşad için hak ile batılı ayırt eden hidayet ve deliller halinde bulunan Kur'ân onda indirildi*” ve Kadir suresi 1. ayette “ *Şüphesiz biz onu (Kur'ân'ı) Kadir Gecesi'nde indirdik*” buyrulduğu üzere Ramazan'da Kadir Gecesi indirilmiştir. Bununla beraber fetretü'l-vahiyden sonra tam yirmi yıl devam etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, Kadir Gecesi'nde tek parça olarak semadan dünyaya indirilmiş ve oradan parça parça tebliğ edilmiştir ki ayrı ayrı indirilmesi yirmi sene devam etmiştir. Fakat Kadir Gecesi'nde tek parça olarak dünya semasına indirilmiş ve Hz. Peygamber'in peygamberliğinin şerefine beşeriyete hediye ve teslim edilmiştir. Yirmi yıl, her sene indirilecek ayetlerin topluca Kadir Gecesi'nde ve ayrı olarak o sene içerisinde indirilmiş olması da akla gelebilir. Nitekim böyle diyenler de vardır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in indirilişinin başlangıcının Kadir Gecesi'nde başlayıp ardından yirmi senede parça parça indiğine inanıp, kabul edenler vardır. Nitekim İsra suresi 106. ayette “ *Biz onu aralıklarla okuyasın diye (sure ve ayetlere) ayrılmış Kur'ân yaptık, peyderpey indirdik*” ve Furkan suresi 32. ayette “ *'Gerçeği yalanlayan nankörler Kur'ân ona bir defada ve topluca inmeli değil miydi' dediler. Oysaki onu kalbine iyice yerleştirelim*

diye böyle yaptık" buyrulduğu üzere Kur'ân-ı Kerîm'in parça parça indirilmesinin bir takım sebepleri vardır.

Bunlar, Müslümanların Allah'ın hükümlerini iyice kavrayıp öğrenmesi, Allah'ın mesajlarını Peygamberimizin düzenli şekilde insanlara iletmesi, Müslümanların dini kolayca anlamasını sağlamak, Peygamberimizin başına gelen kötü hadiseler sonucunda onun kalbine ferahlık ve güven hissini aşılıp yaşadığı olaylara karşı sabrını artırmaktır. Hem Kur'ân-ı Kerîm dünyaya toplu bir şekilde inseydi vahyin ulaştırılması ve hükümlerin tam bir şekilde uygulanmasının takibi başarılı şekilde yürütülemezdi.

B. Vahyin Keyfiyeti ve İndirilmesi

Resul-i Ekrem (sav), kendisine vahyi tebliğ etmekle görevli olan elçiden ilahi mesajları aldığı sırada ya beşerî vasfından çıkıp melekiyete yükseliyordu veyahut ilahi vahyi tebliğ ile görevli vahiy meleği, melek vasfından çıkıp beşerî vasfa bürünüyordu. İslam âlimlerinden bu iki düşünceye de katılanlar vardır.

Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın kelimidir ve bu kelamın yeryüzüne aktarılması "yukarıdan aşağıya inmek" mânâsına gelen "nüzûl" kavramıyla ifade edilir. Kur'ân'ın nüzûlu ile kastedilen mânâ hakiki olmayıp, Kur'ân-ı Kerîm'in harfleri ve kelimeleri ile aktarılmak istenen ilahi haberin soyut bir şekilde ortaya koyulmasından ibarettir.

Bazıları Şuara suresi 193. Ayette "*Onu senin kalbine uyarıcılardan olası diye açık bir Arapça ile Rûhu'l-emîn (Cebrâil) indirmiştir*" buyrulan ifadelerin zahiri işaretleri sebebiyle meleğin Hz. Muhammed (sav)'e Kur'ân'ın yalnızca mânâsını indirmiş olduğunu düşünmektedirler. Nâzil olanın hem lafız hem mânâ olduğu, yalnız mânânın meleğe verilip lafzın melek tarafından tabir edildiği de rivayet edilmektedir.

Cüveyni (ö. 478) Allah kelamının ve ilahi emirlerin, başlangıçta melek tarafından telakki olduğunu diğeri bir deyişle tebliğ ve tabir edilmesini ve bir de aynı şekilde Hz. Peygamber'e okumakla görevli olmasını kısımlara ayırıyor.

İmam Suyûti İtkân'ında bunları ayırıp birincisinin sünnet, ikinci olanın ise Kur'ân olduğunu söylüyor ki Kur'ân'ın lafızlarında bile 'câz bulunması dolayısıyla bu söz kabul edilmeye layıktır.

Hiz. Peygamber vahiy aldığı esnada başlangıçta çingirak sesi gibi bir uğultu duyar ve kendisini sessizlik bürürdü ve bekleyişe geçirdi. Ardından ansızın bir kendinden geçme hali meydana gelir, başını örter ve ter dökerdi ki bu hal çoğunlukla va'd³¹ ve tehdid³² içeren ayetler indiğinde görülürdü. Bazen Rûhu'l-Kudüs ilahi vahiyleri nurlu kalbine yerleştirirdi. Bazen de melek insan suretinde vahiy getirirdi. Uyku halinde inen ayet ve sureler dahi vardır.

C. Kur'ân-ı Kerim'de Kaç Sure ve Kaç Ayet Vardır?

İstinada şayan olan ve Ashab-ı Kiram'ın (Allah onlardan razı olsun) icmasıyla Kur'ân-ı Kerim 114 suredir.

"Enfal" ve "Berâat/Tevbe" surelerini bir sayanlara göre ise 113 sure vardır. Bu görüşü savunanlar bismelinin "Tevbe" suresinde bulunmamasını, bu surenin "Enfal" suresinin üzerine bina edilmiş, onun devamı niteliğinde olmasıyla açıklamaktadırlar. Hâlbuki "Tevbe" suresi başında besmele olmadan melek tarafından indirilmiştir. Çünkü bu surenin içeriğinde savaş ve şiddet vardır.

³¹ Allah'ın emirlerini yerine getirenleri çeşitli nimetlerle mükâfatlandıracağını bildirdiği ayetlerdir. (sad.)

³² Allah'ın yasakladığı şeylerden insanları sakındırmak için cehennem azabı ile insanların korkutulduğu ayetlerdir. (sad.)

Kur'ân-ı Kerîm, surelerinin tefsirinde her surenin ayrı bir mucize olduğunu göstermek ve farklı emir, nehiy kıssaları içerdiğinden üsluptaki çeşitliğe dayanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan sure ve ayetlerin sayısı ve düzenlenmesi vahye dayalı olup, Hz. Muhammed (sav), tarafından açıklanmıştır. Bununla beraber Hz. Muhammed (sav),'in Kur'ân-ı Kerîm'i sahabeye okurken vakfettiği (durak yaptığı yerler) yerlerin bilinmesi ancak bazen vaslettiği (durmaya-
rak geçtiği) yerlerin sahabe tarafından tam olarak bilinmemesi, ayetlerin sayısı konusunda ihtilaf ortaya çıkarmıştır.

Ayetlerin sayısının altı bin olduğu konusunda ortak görüş vardır. Ancak bazıları bu rakamın üzerine iki yüz dört ve iki yüz on dört sayılarını eklemişlerdir.

İslam merkezlerinden olan; Medine, Mekke, Şam, Basra ve Kûfe ahalisine ulaşan farklı rivayetlere göre, Kur'ân-ı Kerîm'in bazı ayet sonlarına ufacık bir “ √³³ ” yazılır ki belki pek çok kişinin dikkatini çekmiştir. Âyetü'l-Kürsî, Âyetü's-Seyf, Âyetü'n-Nûr gibi bazı ayetlere isim verildiği gibi her surenin çoğunlukla bir veya birkaç surenin de birden çok ismi vardır. İmam Suyûti İtkân'ında Fatıha suresinin yirmi beş ismini saymaktadır ki “Fâtihatü'l-Kitap, Ümmü'l-Kitap, Kitâbu'l-Mesânî” bu isimlerdendir

Bakara, Âl-i İmrân, Mâide, Enfâl, Berât, Neml, İsrâ, Taha, Şûrâ, Nahl, Secde, Zümer, Âkir, Fussilet, Câsiye, Sûre-i Muhammed, Rahmân, Mücâdele, Haşr, Mümtehine, Sâf, Talak, Tahrîm, Tebâreke, Amme, Lem Yekün, Era Eyte, Kâfirûn, Nasr, Tebbet, İhlâs, Felâk, Nâs sureleri birden çok ismi olan sureler içerisinde yer alırlar.

Seb'u Tıvâl, Miûn, Mesânî, Mufassal

³³ Durma, durulmaz demektir. Kur'ân-ı Kerîm'i okurken bu işaret görülürse durulmaz. (sad.)

Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En'âm, A'râf yedincisi de Yûnus veya Kehf olmak üzere bu yedi uzun sureye "Seb'u Tivâl³⁴" ismi verilmiştir.

Miûn³⁵, Seb'u Tivâl'i takip eden ve ayet sayısı yüzü geçkin yahut yüz civarında olan surelerdir. Bunlar: "Berâat, Neml, Hûd, Yûsuf, Kehf, Benî İsrâil, Enbiyâ, Taha, Mü'minûn, Şûrâ, Sâffât" sureleridir.

Mesânî³⁶ de Miûn'dan sonra gelir ki bunlar: "Ahzab, Hac, Kasas, Tâsîn, Neml, Nûr, Enfâl, Meryem, Ankebût, Rûm, Yâsîn, Furkân, Hacer, Raad, Seba, Melâike, İbrahim, Sad, Vellezine Keferû, Lokmân, Zümer, Ha'mimler, Mümtehineler, Fetih, Haşr, Tenzîl, Secde, Talak, Nûn, Kalem, Hucurât, Tebâreke, Teğâbün, İza Câeke'l-Münâfikûn, Cum'a, Saf, Kul Ūhiye, İnnâ Erselnâ Nûhan, Mücâdele, Muhamne, Yâ Eyyuhe'n-Nebiyu Lime Tuharrime" sureleridir.

Mufassal³⁷ da Mesânî'den sonra gelen "Rahmân, Necm, İkra' Bismi Rab-bike, Beled, Duhâ, Târik...." sureleridir ki bunlar "tûl veya tivâl, kısâr ve evsât" olmak üzere üç kısma ayrılır.

Zemahşerî'nin "el-Keşşaf an Hakâikü't-Tenzîl" isimli tefsirinin açıklamasında Seyyid Şerif (ö. 816) ten aktarılan hadis ile sabit olmak üzere Bakara ve Âl-i İmrân surelerinin ikisine "Zehraveyn" ³⁸ denildiği ve birincisine de "Sinâmu'l-Kur'ân" ³⁹ denildiğini beyan ediyor. Bazı sayfaların sonundaki notlarda yer alan "aşr⁴⁰" dahi Kur'ân-ı Kerim'in Ta'sîr⁴¹ ve Tahmîs⁴² edildiğine işaretler ki bu da Nasr bin Asım el-Leysî tarafından yapılmıştır.

³⁴ En uzun yedi sure demektir. (sad.)

³⁵ Birinci gruptan sonra gelen ve ayet adedi yüz civarında olan surelerdir. (sad.)

³⁶ Ayet adedi yüzden az olan surelerdir. (sad.)

³⁷ Mushaf'ın son bölümü olup, kısalığı sebebiyle besmele ile sık sık ayrıldığı için surelere bu isim verilmiştir. (sad.)

³⁸ "İki çiçek" demektir. (sad.)

³⁹ "Kur'ân'ın zirvesi" demektir. (sad.)

⁴⁰ Arapça "on" demektir. Mushaf'ta görülen bu işaretin konu başlangıç ve bitimini ifade eden "rükû alâmetleri" olduğu bilinmektedir. (sad.)

⁴¹ Bir surenin her on ayetinin sonuna "aşr" yazılmasına denir. (sad.)

⁴² Bir surenin her beş ayetinin sonuna "hams" yazılmasına denir. (sad.)

D. Tekraren İnen Sure ve Ayet Var mıdır?

Âlimlerden bazıları ayetlerin tekraren inmesinin olmadığını düşünseler de, öğüt verme, hatırlatma ve bunlardan daha önemlisi soruların tekrarından ötürü bazı sure ve ayetler tekraren inmiştir.

Bundan dolayı Mekke'de bulunan müşriklere ve Medine'de ki Ehl-i kitaba cevap olarak İhlas suresi tekraren inmiştir. Ayetlerin tekrar inmesinin bir başka sebebi de farklı kıraatlerin olması dolayısıyladır. Bu konuda da Fatıha suresi açık bir örnek oluşturabilir.

– ÜÇÜNCÜ BÖLÜM –

A. Kıraat Farklılıkları

Peygamber Efendimizden tevâtüren sabit olduğu üzere Kur'ân-ı Kerîm yedi harf, yedi vecih ve kıraat üzere inmiştir. Bu konuda aktarılan sahih rivayetlere göre başlangıçta Kur'ân-ı Kerîm tek kıraat okuyuşu ile melek tarafından Hz. Muhammed (sav)'e tebliğ edilmiştir. Ancak daha sonra Hz. Muhammed (sav), Allah'tan ümmetine acıyıp kolaylık göstermesi talebinde bulunmuş ve bunun üzerine Allah tarafından bir kolaylık meydana getirilmiş ve kıraat sayısı ikiye, üçe ve en son yediye kadar çıkmıştır ki bu kıraatlerin hepsi yeterli gelmekteydi.

Bu nakledilen bilgi ve geleneğe ortak görüş olsa da yedi harf hususunda farklı görüşler vardır. Bu harf sayısını kırka kadar çıkaranlar olmuştur, hatta Ebû Şâme gibi bu konuda kitap yazarlar dahi olmuştur.

Her kelimenin yedi farklı şekilde okunması diye bir şey yoktur. Ancak "ârcih", "heyte", "cibrîl" ve "ûff" gibi birkaç kelime vardır.

Kamus sahibi yedi harften maksadın yedi meşhur kabilenin lehçesi olduğunu söylüyor ki bunlar: "Kureyş, Huzeyl, Sakîf, Havâzin, Kinâne, Temîm, Yemen" kabileleridir.

Bazıları da yedi harfin “Helâl, Harâm, Muhkem, Müteşâbih, Emsâl, İnşâ', İhbâr” hüküm bildiren anlamlar içerdiğini söylüyorlar.

“Nâsîh, mensûh, hâs, âmm, mücmel, mübeyyen, müfesser” olduğunu söyleyenler de vardır.

Cezerî, meali zikrolunan hadisi⁴³ otuz seneden fazla düşünmüş ve niha-yet bunlara benzer bir açıklama yapmıştır.

İslam'ın esas kâidelerinden birini kolaylık oluşturur. Cenab-ı Hakk Kur'ân'ı okunduğu biçim üzere hakkımızda kolaylık irade edip de sonradan zorluk meydana getirmez. Kıraat farklılıkları dahi bu esasa dayanmaktadır. Mesela bir adam namazda “ *إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ* ” (Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir) ayetini “ *إن مثل عيسى عبد الله كمثل آدم* ” (Allah'ın kulu"İsâ'nın durumu Âdem'in durumu gibidir) şeklinde okursa fakihlere göre namazı geçersiz olmaz. Çünkü Hz. İsa'nın “Abdullah” (Allah'ın kulu) olması bilinen bir şey olduğu gibi ayrıca bizzat Hz. İsa'nın kendi dilinden söylediği Kur'ân-ı Kerîm'de Meryem suresi 30. ayette *قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ* “*Dedi ki; Ben Allah'ın kuluyum*” yer alan ve Nisa suresi 172. ayette “ *Ne Mesih Allah'ın kulu olmaktan geri durur ne de yakın melekler*” yer alan ifadeler sebebiyle mânâyı bozacak bir durumun doğmadığına karar vermişleridir.

Mânâyı bozacak bir durum olmadığı sürece ve böyle dile kolay gelen şekilde okumakta bir sıkıntı olmadığı halde neden bazı kimseler Kur'ân'ın okunuşunu zorlaştırıp tek bir vecihle sınırlandırıyor? Kabilelerin farklı lehçelerinin veya hüküm bildiren mânâların yorumlanmasına gerek yoktur. Bu yalnızca kolaylık esasının temel kâideleriyle ilgilidir. Nitekim Übey bin Kâ'b'tan rivayet edilen hadiste bu temel esasların Peygamberimiz tarafından açıklandığı ve ortaya koyulduğu görülmektedir.

⁴³ Peygamberimizden ulaşan söz konusu hadis şudur: “ Bu Kur'ân, yedi harf üzere indirilmiştir. Bunlardan hangisi kolayınıza geliyorsa onunla okuyun'’ (sad.)

Şehit Ali Paşa kütüphanesinin içerisinde “İhtilafü'l-Kırâe” isimli başsız bir kitapta kendisi nahiv âlimi bir müellif olan “Ebu'l Feth el-Merâğî” nin Bağdat'ta hocası “el-İmâmü'l-Hâdî Ebû Abdullah Muhammed bin el-Hişâm'dan naklen kendisine şunları demiş olduğunu yazıyor: “Kur'ân-ı Kerîm'in yedi vecih üzere inmesi onun kolaylaştırılması ve genişletilmesi hikmeti üzeredir”. Bu rivayeti konuyu daha da aydınlatmak ve sağlamlaştırmak için zikretmekte fayda gördük.

Kur'ân-ı Kerîm insanların tamamına ve cinlere kendisinin benzerini getirme noktasında meydan okumaktadır. Eğer Kur'ân-ı Kerîm bir lehçe üzerine inseydi, kendisine meydan okunan insanlar ve cinler Kur'ân-ı Kerîm'in benzerini getirememelerini bu kitabın tek lehçe üzere inmesine bağlayıp böyle bir mazerette bulunabilirlerdi.

B. Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber Döneminde Okunuş Biçimleri

Bizlere ulaşan sağlam kaynaklarda geçtiği üzere, Hz. Muhammed (sav) Ramazan ayında Cebrail Aleyhisselam'a Kur'ân-ı Kerîm'i arz ederdi. Hayatının son senesindeki Ramazan'da bu arz iki defa gerçekleşmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'in arzının gerçekleştiği bu anlarda Cebrail Aleyhisselam'dan yedi vecih üzere alınan bu kıraat, sahabeden farklı kişilere iletilmiş ve öğretilmişti. Sayısı konusunda karışıklık olmayan bu yedi vecih Hz. Muhammed (sav) döneminde şöyle özetlenmiştir: Bunlar; aynı mânâya gelmesi şartıyla başka kelime kullanılabileceği ve kelime aynı kalmak kaydıyla harflerin hareketlerinde değişiklik olabileceğidir.

Hz. Osman zamanında başlarda okuyuş biçimleri aynı sahayı kapsıyordu ve çok fazla ihtilaf yoktu. Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere Azerbeycan-Ermenistan savaşında ortaya çıkan hadiseler sonucu bu sahada yaşanan görüş ayrılıklarının büyümüş olduğu görüldü. Bundan dolayı Hz. Ebû Bekir döneminde toplanan “Mushaf” çoğaltılarak ihtilafın önü alındı.

Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer'in hilafetleri sırasında Kur'ân-ı Kerîm'in okuyuş şekilleriyle alakalı ortaya çıkan ihtilaflar, Hız. Muhammed (sav)'in yaşadığı dönemde ortaya çıkan ihtilaflardan fazla olmadığı için insanları bir kitaba ve bir okuyuşa bağlı kalmaları konusunda zorunluluğa sevk etmeye gerek yoktu. Fakat Hız. Osman zamanında bu gereklilik ortaya çıkmıştır.

C. Kıraat Okuyuşlarının Kur'ân'dan Sayılması İçin Tevâtür Şart mıdır?

Fıkıh, hadis ve usûl âlimlerine göre bir kıraatin sahih olması için senedinin sahih olması yeterli olmayıp tevâtür şarttır. Yine kıraatin sadece Osmanî Mushaflara ve Arap dili kaidelerine muvafık olması da kâfi değildir.

Bazı kıraat kitaplarında "Erkân-ı Selâse" adı altında beyitler bulunmaktadır. Bu beyitlerde kıraatin kabul edilme şartları olarak şunlar yer almaktadır:

فكل ما وافق وجه نحو ... وكان للرسم احتمالا يحوي

وصح إسنادا هو القرآن ... فهذه الثلاثة الأركان

"Bir yönüyle Nahiv kurallarına uyan, bir ihtilalle Resm-i Mushaf'ı ihtiva eden ve isnadı⁴⁴ sahih olan her kıraat Kur'ân'dır. İşte kıraat için "erkân-ı selase/sahih kıraat için temel rükünler bunlarıdır."

beyitlerinde beyan olduğu gibi -zayıf bile olsa- "bir yönüyle gramer kurallarına uyan, resm-i hatta ihtimali bulunan ve isnadı bulunan kıraat Kur'ân'dır." Sözü asla kabule şayan değildir.

⁴⁴ Rivayet lafızları ile sözü nakledenlerin isimlerini açıklayarak söyleyenine ulaştırmaktır. (sad.)

Şâz⁴⁵ kıraatlerin ise asla Kur'ân'dan olduğu söylenemez. Her ne kadar meşhurlarıyla şerî ve ahlakî hükümleri yerine getirme konusunda amel etmek câiz olsa da...

D. Hz. Peygamber Döneminde Okuyucular ve Silsileleri

Zehebî'nin "Tabâkatü'l-Kurrâ" eserinde açıkladığı üzere, Hz. Peygamber döneminde Kur'ân-ı Kerîm'i okuyuşuyla meşhur olmuş yedi kimse şunlardır: "Osman, Ali, Übey, Zeyd bin Sâbit, İbn-i Mesûd, Ebu'd-Derdâ, Ebû Mûsâ el-Eşârî"

Übey bin Kâ'b'dan Ebû Hureyre, İbni Abbas ve Ubeydullah bin es-Sâib kıraat okuyuşunu almıştır. Bu yedi zatın kıraatleri; vasıtasız kendilerinden alınan rivayetleri ve râvilerden alınan tarikleri⁴⁶ vardır. Bu kıraate "Kıraat-ı Seb'a" denir ve gerek sahabe gerek de tabiînden aldıklarıyla meşhur olan yedi imama da "Eimme-i Seb'a" denir.

Medine'nin imamı, halife Hâdî (167 veya 169) zamanında vefat eden ve aslen Isfahanlı olan Nâfî'dir. Abdullah bin Abbas'tan ve yetmiş kadar tabiînden ders alıp okumuştur. Nâfî'nin râvisi Kâlûn, tarîki ise Ebû Neşîr'tir. Nâfî'nin diğer bir râvisi de 197 yılında vefat eden Verş olup, tariki Ebu Yakup Yûsufî el-Ezrak'tır.

Mekke'nin imamı, Abdullah bin es-Sâib ve Übey bin Kâ'b'dan ders alıp onların kıraatlerini alan İbn-i Kesîr'dir. Kendisi uzun boylu, dolgun, esmer ve şaşı bakışlı birisiydi. Kendisi tabiînden olup babası ve ataları İranlı'dır. Muaviye zamanında 45 senesinde Mekke'de doğmuş, Irak'ta bir süre imamlık

⁴⁵ Ümmetin açık ve yaygın bir nakille getirdiği kıraatlerden ayrılarak münferid kalan kıraatlerdir. (sad.)

⁴⁶ Bir rivayeti aktaran kimselerin adlarının sırayla kaydedildiği bölümdür. (sad.)

yaptıktan sonra tekrar Mekke'ye dönmüş ve halife Hişam bin Abdülmelik zamanında 120 yılında vefat etmiştir. Bezzî ve Kunbül kendisinin vasıtasız râvileri olup bunların tarikleri de Ebû Rebia ve Ebû Bekr'dir.

Basra imamı, İbn-i Kesîr, Mücahid, Said bin Cübeyr gibi tabîinden ders almış ve aslen "Kazerûnî⁴⁷" olan Ebû Amr bin el-Alâ el-Basrî el-Mâzinî'dir. Abdülmelik zamanında 68 veya 69 yılında Mekke'de doğmuş ve Basra'da ün kazanmıştır. Halife Mansur döneminde 154 veya 155 yılında Kûfe'de vefat etmiştir. Râvileri öğrencisi Yahya el-Yezidî'den ders alan Dûrî ve Sûsî olup tarikleri Ebu'z-Zu'râ Abdurrahman bin Abdûs ve Ebû İmrân Musa bin Cerîme'dir.

Şam imamı, halife Hişam zamanında 118'de vefat eden İbn-i Amir'dir. Kendisi tabîinden olup Muğîre bin Ebî Şihâp'tan ders almıştır. Kendisinin râvileri Hişam ve İbn Zekvân'dır. Onların tarikleri ise Hulvânî ve Ebû Abdullah Harun bin Musa el-Ehlefeş'tir.

Kûfe imamları üç tanedir. Bunlardan ilki, halife Mervan zamanında 129 veya 27, 28 yılında Kûfe veya Semâve'de vefat eden Âsım'dır. Râvileri Şu'be'dir yani İbn-i Abbas ve Hafs'dır. Onların tarikleri ise Ebû Zekeriya Yahya bin Âdem ve Ebû Muhammed Âbid bin es-Sabâh'tır.

İmamların ikincisi, hicri 80 yılında doğup Mansur veya Mehdi zamanında Helvan'da 158 veya 54'te vefat eden Hamza'dır. Râvileri Bezzâr ve Hallâd olup tarikleri İbn-i Büryan ve Ebubekir Muhammed bin Şâzân el-Cevherî'dir.

İmamların üçüncüsü ise, Harun Reşid zamanında Rey köylerinden Renbûye'de 189 yılında vefat etmiş olan Kisâî'dir. Râvileri Ebu'l-Hâris el-Leys bin Halid ile Durî olup tarikleri Kisâî Sağîr ile Ebu'l-Fazl Cafer bin Muhammed'dir.

— Allah'ım! Senin mağfiretini dilerim, gazabını değil —

⁴⁷ İran'ın Fars bölgesinde bulunan bir kasabadır. (sad.)

